

Oleksij K.B.
wykładowca katedry języków obcych
z terminologią medyczną
Tarnopolski Państwowy Uniwersytet
Medyczny im. I.J. Horbaczewskiego

SPECYFIKA AUTORSKIEGO MODELU WARTOŚCIOWANIA ŚWIATA

Kluczowe słowa: *wartościowanie, markier, poetycki obraz świata, światopogląd.*

Podstawowym zadaniem proponowanego badania, co w znacznej mierze warunkuje jego aktualność, jest określenie jednego z podstawowych atrybutów specyfiki indywidualno-autorskiego modelu świata – wartościowania. Podobne obrazy powstają w tekstach jednego człowieka, a mianowicie: autora utworów literackich, i kwalifikowane są również jako autorskie, artystyczne, mityczno-poetyckie, poetyckie itp. Niektórzy naukowcy w takim samym znaczeniu używają terminy: “polistylistyczny model świata” (J. Łazebnyk), “konceptualny paradygmat świata w twórczości językowej autora” (K. Hołoborodko), “indywidualno-autorska konceptosfera” (W. Kononenko, T. Kosmeda), a także “idiostyl”, “idiolekt” (S. Szulak) i in. W definicjach powyższych terminów badacze akcentują na podstawowych cechach takich obrazów.

Na przykład, W. Masłowa na pytanie: czym różni się poetycki obraz świata od językowego odpowiada: ostatni obiektywizuje się w tekstach literackich, “których przestrzenie językowe odzwierciedlają wewnętrzny świat autora i przełamany w jego świadomości świat zewnętrzny”. Jeżeli językowy obraz świata jest uniwersalny, to poetycki – indywidualny. On tworzy się w tekstach jednego człowieka, dlatego jest “w znacznym stopniu subiektywny i posiada cechy osobowości językowej jej twórcy. Jest obrazowy, “uczłowieczony” obraz, w którym osobowość poety powstaje jako odzwierciedlenie jej istnienia. Taki obraz jest pojmowany przez nas jako alternatywa światu rzeczywistemu” [4, s. 42-43]. Tu badaczka dodaje, że, ponieważ poeta jest wyrazicielem pewnej kultury narodowej, to na “jego strukturze kognitywnej zostawia ślad narodowy obraz świata, interpretowany

przez niego przez pryzmat indywidualnego postrzegania i realizowany poprzez wyraźne środki językowe”. To znaczy, że język reprezentuje nie tylko “duch narodowościowy”, wg W. Humboldta, lecz również zasady konceptualizacji świata przez pojedynczą jednostkę [4, s. 41-42].

Na tym, że artystyczny obraz świata – to pewny “system światopoglądowy, osobliwy sposób pojmowania świata, specyficzna recepcja rzeczywistości”, “szczególny model kognitywny”, – akcentuje L. Petrowa. “Ponieważ ten model konstruowany jest na podstawie tekstów literackich, on zawiera w swej strukturze minimum trzy sfery: kulturową, estetyczną i znakową” [6, s. 15]. Akcentując uwagę przede wszystkim na subiektywnym charakterze artystycznego obrazu świata (“jest werbalizacja obrazu świata autora jako osobowości, posiadającej typologiczne cechy”), badaczka, jak również inni lingwiści, zauważa, że autorska strategia komunikatywna skierowana jest na stymulowanie percepcji czytelnika. Odpowiednio artystyczny obraz świata kształtowany jest na dwóch poziomach: poziom twórcy utworu literackiego i poziom tego, kto postrzega ten utwór. On jest dynamiczny i realizuje się poprzez łańcuszek: “autor – tekst ↔ tekst – czytelnik” [6, s. 17].

Kwalifikując model świata autora jako “konceptosferę indywidualnie autorską”, W. Kononenko również twierdzi, że ona ma charakter subiektywny. “Właśnie tekst literacki tworzy warunki dla ujawnienia szerokiego spektrum różnych odcieni, współzależności, pojęć transformowanych i ponownie interpretowanych, które komplikują się tymi właśnie skojarzeniami i ocenami... Ponadto, jeżeli pisarz rzeczywiście jest wyrazicielem ideałów narodowych, przekazuje (świadomie bądź nieświadomie) nie tylko charakterystyczne dla niego wyobrażenia ..., lecz również etnopsychologiczne, psycholingwistyczne podstawy ogólnonarodowego pojmowania pojęć konceptualnych” [1, s. 15].

Tak więc, tak czy inaczej definiując we współczesnej lingwistyce indywidualnie autorski obraz świata, uczeni zawsze akcentują na jego subiektywnym charakterze, ponieważ kształtuje się on w oparciu o wyobrażenia autorskie, transformacje, odzwierciedla stosunek pisarza do przedstawianych wydarzeń, zjawisk, bohaterów itp. Powyższe aktualizuje kwestię wartościowania jako markiera indywidualnie autorskiego obrazu świata.

Tradycyjnie wartościowanie definiowane jest jako kategoria semantyczna, która, opierając się na przeciwstawieniu częściowych znaczeń wartości negatywnej, zerowej, pozytywnej, “wyraża stosunek mówcy do nazywanego wyrazem przedmiotu albo pojęcia” [7, s. 9]. Właśnie poprzez wyrażenie takiego stosunku obserwowana jest ważna społeczno-pragmatyczna rola tej kategorii. Tu dodamy, że wartościowanie jest uważane za kategorię ogólnojęzykową, charakterystyczną dla różnych stylów funkcjonalnych, grup leksykalnych itp.

Konstytuentami autorskiego obrazu wartościowania świata mogą być słowa obrazy, koncepty obrazy (L. Sinelnikowa), mitologemy, symbole (N. Słuchaj), jednostki leksykalne o znaczeniu wartościującym (A. Ufimcewa), jednostki stylistyczne (J. Łazebnyk) itp. Przy tym każdy z lingwistów w różnym stopniu akcentuje na wartościowaniu, charakteryzującym obraz. Zdaniem W. Kononenki, indywidualna konceptosfera autorska przejawia się w dyskursie artystycznym jako zespół wyrazów, obrazów, symboli, charakterystyk wartościujących itp. Zwrócenie się do aksjologicznego aspektu daje możliwość “dostrzeżenia oceny wartości ogólnoludzkich i narodowych, ... poczuć zmiany nastrojów, przeżyć, określonych w wartościowaniu, ustalić rodzaje wartości, w tym etniczne, aksjologiczne, gradacje itp.” [1, s. 19].

A. Ufimcewa twierdzi, że podstawową rolę w kształtowaniu wartościującego obrazu świata odgrywa leksyka wrażliwości, wyrażająca ocenę przedmiotów pod względem ich użyteczności lub etycznych i estetycznych norm społeczności językowej [8, s. 131].

Uważając jednostki stylistyczne za źródło modelowania indywidualnie poetyckiego modelu wartościowania świata, J. Łazebnyk akcentuje na ich zdolności do oceniania denotatu pod względem ważności, powagi, korzyści itp. Jednostki stylistyczne kształtują "taki obraz, który eksplikuje system indywidualnych zalet i odrzuceń osobowości twórczej w sferze etyki i estetyki" [3, s. 106].

Niewątpliwie, ma rację również I. Gołubowska, kiedy twierdzi, że językowy obraz świata jest dostępny do badania na wszelkich strukturalnych poziomach systemu językowego, włączając semantyczne kategorie wartościowania, moralności, agencji i in. Jednym z wielu problemów, poruszanych przez badaczkę, jest właśnie ujawnienie aspektu wartościującego w kształtowaniu narodowo-językowych obrazów świata. I. Gołubowska słusznie zauważa, że wartościowanie jest nierozdzielnie związane z kategoriami emocjonalności i ekspresywności, co znalazło odzwierciedlenie w terminie "emocjonalnie-ekspresywnie-wartościujący" w lingwistycznych metatekstach. Autorka uważa, że pierwsze miejsce w danej triadzie terminologicznej miałby zająć komponent wartościujący, którego wszechstronne badanie umożliwi uzyskanie najpełniejszego obrazu aksjologicznego.

W. Nikonowa, interpretując tekst literacki ze względu na jego wartość estetyczną, proponuje brać pod uwagę sytuacyjny model tekstu, umożliwiający ujawnienie treści implicytnej utworu, a mianowicie: koncepcji autora, jego pozycji wartościującej, pouczeń i doświadczeń moralnych, politycznych, estetycznych i etycznych podczas pisania utworu, a także odpowiednich pouczeń i doświadczeń odbiorcy... [5, s. 14].

T. Kosmeda zauważa, iż uczeni stopniowo rozumieli znaczenie kategorii oceny w procesie poznania świata i doszli do jednomyślnego wniosku, że poznanie świata zawsze przewiduje jego ocenę. Pojęcie wartości jest nadzwyczaj szerokie, ponieważ człowiek ocenia wszystko, co było, jest, będzie, co może i mogłoby być [2, s. 77]. Aktywizacja zainteresowań badaczy oceną, wartościowaniem, znaczeniem je dla językowego obrazu świata, badaczka widzi w antropocentryzmie współczesnego podejścia do badań lingwistycznych. Właśnie w językowym obrazie świata (a przede wszystkim indywidualnie autorskim) ocena jest harmonijnie związana z kategoriami personalności, temporalności, przestrzeni, uogólnienia, określoności/nieokreśloności, ogólnego, pojedynczego, szczególnego itp. [2, s. 78].

Otóż, wyciągamy wniosek, iż, właśnie idiolekt artystyczny, manifestując pewne charakterystyki ogólnojęzykowego kontynuum, reprezentuje indywidualnie autorski model świata wraz z całym systemem wartości moralno-etycznych, percepcję rzeczywistości konkretnego twórcy. Ten model jest dynamiczny, może ulegać zmianom, pewnym modyfikacjom estetycznym i pragmatycznym. Badanie autorskich obrazów świata, które wyraźnie zaktywizowało się w ciągu ostatnich dziesięcioleć, zakłada podstawy dla odtworzenia obrazów narodowo-językowych. Badanie powyższej problematyki, mianowicie wartościowania jako jej markiera, na przykładzie konkretnych dzieł literackich otwiera perspektywę dla dalszych studiów ukrainoznanawczych w danej dziedzinie.

BIBLIOGRAFIA

1. Кононенко В. Концепти українського дискурсу: Монографія. – Київ – Івано-126

- Франківськ: Плай, 2004. – 248 с.
2. *Космеда Т. А., Плотнікова Н. В.* Лінгвоконцептологія: мікроконцептосфера Святки в українському мовному просторі: Монографія. – Львів: ПАІС, 2010. – 408 с.
 3. *Лазебник Ю.С., Ярмак В.И.* Поэзия XX века: слово, текст, мир. – К.: Наукова думка, 1992. – 144 с.
 4. *Маслова В. А.* Поэт и культура: концептосфера Марины Цветаевой: Учебное пособие. – М.: Флинта, 2004. – 256 с.
 5. *Никонова В. Г.* Трагедійна картина світу в поезиці Шекспіра: Монографія. – Донецьк: Вид-во ДУЕП, 2007. – 364 с.
 6. *Петрова Л.* Лингвокогнитивные основы художественной картины мира: Монография. – Симферополь: ОАО “СГТ”, 2006. – 284 с.
 7. *Солганик Г. Я.* Лексика газеты. – М.: Высшая школа, 1981. – 112 с.
 8. *Уфимцева А. А.* Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / За ред. Б. Серебrenникова. – М.: Наука, 1988. – С. 108-140.